

**БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ ЎҚУВЧИЛАРНИ МАСАЛАЛАР
ТУЗИШГА ЎРГАТИШ БЎЙИЧА МАЪНАВИЙ – АХЛОҚИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИ**

Мавлуда Мухаммадovна Қосимовa

БухДУ доценти

Шахноза Қаҳрамоновa

БухДУ 3-босқич талабаси

Калит сўзлар: масала, математик масала, масала ечиш лаёқати, восита, масала объекти, масала шарти, масала хулосаси

Ключевая слова: задача, математическая задача, способность на решению задач, объект задачу, условия задачу, вводы задачу

Key words: *problem, mathematical problem, problem solving value, tool, problem object, problem condition, problem conclusion*

Аннотация: мақолада ўқувчиларни масалалар тузишга ўргатиш орқали, уларда мустақил фикрлаш кўникмаси таркиб топтириш; дунёқарашини шакллантириш креатив фикрлаш каби қатор хусусиятларни шакллантиради

Аннотация : *обучая студентов формулировать проблемы в статье, развивать в них навыки самостоятельного мышления; формирование мировоззрения формирует ряд особенностей, таких как творческое мышление.*

Annotation: *by teaching students to formulate problems in the article, to develop independent thinking skills in them; forming a worldview forms a number of features such as creative thinking.*

Мақтаб таълим тизимини қайта қуришнинг асосий йўналишларидан бири – ўқувчининг хусусиятлари, имкониятлари, лаёқати ва қобилиятларини эътиборга олган ҳолда уни шахс сифатида тарбиялаб, вояга етказишдан иборат. Бундай шахснинг шаклланишида бўлажак бошланғич синф ўқитувчисининг хизмати бениҳоя каттадир. Бошланғич синф ўқувчисини мунтазам мустақил фикрлашга, фикрини равон тилда баён эта олишга ўргатиш ҳар бир ўқитувчининг диққат марказида бўлмоғи зарур.

Ўқувчиларни масалалар тузишга ўргатиш орқали, уларда мустақил фикрлаш кўникмаси таркиб топади; дунёқараши шаклланади, бекорчи ишлардан холи бўлади; янгича фикрлаш, ижодий ёндашиши кўникмаси шаклланади, ахлоқий хусусиятлар – чидамлилиқ, бир сўзлилик, қатъиятлилик, матонатлилиқ, ростгўйлик, самимийлик, интизомлилиқ каби қатор хусусиятлар пайдо бўлади.

Масалалар тузишни ўргатиш ёрдамида бошланғич синф ўқитувчисини маънавий – ахлоқий тарбиялаш имконияти ниҳоятда катта. Ҳар бир тузиладиган масала, албатта ўқувчи учун тарбия “воситаси”, қолаверса, маънавий – ахлоқий тарбия объекти вазифасини ўтиши мумкин.

Эндигина мактабга қадам қўйган ўқувчига 10 ичида қўшиш ва айиришга доир билим, кўникма ва малака ҳосил бўлиши учун тавсия этиладиган ҳар бир топшириқ, албатта, тарбиявий аҳамиятга эга бўлиши зарур. Биринчи синф ўқувчисига “Мақол айтишга оид масала тузинг!” деб топшириқ берилганда ўқувчилар томонидан турли мазмундаги масалалар тузилади. Шундай масалалардан бири қуйидагича бўлиши мумкин: “Меҳнат ҳақида Анвар 7 та, Олим 5 та мақол айтишди. Ким кўп мақол айтган? Нечта кўп?” Ўқувчи томонидан тузилган ушбу масала нафақат ўқувчиларнинг қўшиш ва айиришга доир билим, кўникма ва малакаларини мустаҳкамланишига қаратилади, балки ўқувчиларни меҳнатсеварликка ундайди, кишилар меҳнатини эъозлашга чақиради. Ўқитувчи айнан шунга ўхшаш матнли масалаларни ўқувчиларга тузишга ўргатиб бориши ўқувчиларни маънавий – ахлоқий тарбиясига ижобий таъсир этади.

Ўқувчилар томонидан тузилган “Уч ўртоқ учрашиб бир-бирлари билан қўл бериб саломлашишди. Улар неча мартаба саломлашишди?” деган масала ўқитувчи раҳнамолигида муҳокама қилинар экан, ўқувчиларни ҳисоблаш малакасини ўстириш билан бирга ўқувчилар орасида саломлашиш маданиятига алоҳида эътибор қаратилишига ҳам тўртки бўлади.

Биринчи синф ўқувчилари томонидан тузилган ушбу масалада ўқувчиларни меҳнатсеварликка, одобли бўлиш, табиатни эъозлашга чақириб мумкин: “Нодир бобоси билан дам олиш кунда тушгача 12 туп, тушдан кейин 7 туп, кўчат ўтқазишди. Улар дам олиш кунини ҳаммаси бўлиб неча кўчат ўтқазишган?”

Масала тузиш жараёнида “масала объекти”ни танлашига ўқитувчи бевосита раҳбарлик қилади. Ўқувчиларни имкон қадар табақалашган ҳолда, қайси объектга доир ёки нимага доир масала тузишни ўқитувчи ўқувчиларига маслаҳат беради. Айнан ана шу лаҳзада ўқувчиларни маънавий – ахлоқий тарбиясига ижобий таъсир этувчи объектларни танлаш ўқитувчидан маҳорат ва изланувчанликни талаб қилади. Бир гуруҳ ўқувчиларни “Катталарга ҳурматда бўлиш”, яна бир гуруҳ ўқувчиларини, “Қариялар ҳолидан хабар олиш”, яна бир гуруҳ ўқувчиларни “Ота – онага ҳурматда бўлиш” мавзуларига доир матнли масалалар тузишга доир топшириғи, ўқувчиларга қизиқиш уйғотади. Улар турли мазмундаги маърифий – ахлоқий хислатларни ўзида мужассамлантирган масалалар тузишади.

Бу тузилган масалалар аввал гуруҳда, сўнгра умумсинф муҳокамасида таҳлил қилиниб, мантиқан тўғри тузилган масала синф ўқувчилари фаоллигида муҳокама қилиб ечилади.

Ўқувчиларни масалалар тузишга ўргатиш юзасидан ўқитувчи қуйидагиларга эътибор бериши мақсадга мувофиқдир:

- Ўқувчиларда умуминсоний фазилатларни шакллантиришга қаратилган масала тузишга оид ўқув топшириқлари тўғри қўй билиш.

- “Масала тузиш объекти” ни танлашга ёрдамлашиш;

- Ўқувчилар томонидан тузилган ҳар бир масала ўқитувчи диққат этиборидан четда қолмаслиги зарур;
- Ўқувчилар томонидан тузилган масалада йўл қўйилган хатоларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш чораларни ишлаб чиқиш;
- Ўқувчи нутқи равонлигини таъминлаш;
- Ҳар бир тузилган масаланинг тарбиявий томонига алоҳида эътибор қаратиб, ўқувчида умуминсоний фазилатларни таркиб топиши учун тузилган масала ўрнини таъкидлаш;
- Ўқувчиларни масалалар тузишга ўргатиш жараёнида Ватанимиз равнақини ифодаловчи, кишилар меҳнатини эъзозловчи, ота – онага, устоз ва катталарга ҳурматда бўлишга ундовчи далиллардан фойдаланиш имкониятларини кўрсатиш;
- Ўқитувчининг ўқувчиларни масалалар тузишга ўргатиш бўйича маънавий - ахлоқий тайёргарлиги шундаки, у ўқувчини масала тузиш жараёнида сўзларни ўз ўрнида тўғри ишлатадиган, равон тилда гапира оладиган, масала матнини тўғри туза оладиган, туғишли хулоса чиқара оладиган қилиб тарбияламоғи даркор.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. QOSIMOVA, M. (2020). TAKING INTO ACCOUNT THE INDIVIDUAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN TEACHING MATHEMATICS: TAKING INTO ACCOUNT THE INDIVIDUAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN TEACHING MATHEMATICS. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2(2).
2. QOSIMOVA, M. (2020). TAQQOSLASHGA DOIR TOPSHIRIQLAR USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI: TAQQOSLASHGA DOIR TOPSHIRIQLAR USTIDA ISHLASH TEXNOLOGIYASI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2(2).
3. QOSIMOVA, M. (2020). ON SOME TYPICAL PROBLEMS TO BE SOLVED IN PRIMARY SCHOOLS: ON SOME TYPICAL PROBLEMS TO BE SOLVED IN PRIMARY SCHOOLS. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2(2).
4. Qosimova, M. M., & Kasimov, A. A. (2021). On some typical problems to be solved in primary schools. *Academicia: an international multidisciplinary research journal*, 11(1), 502-517.
5. Mukhammedovna, K. M. (2021). Problems of Finding Two or More Numbers from their Sum (Or Difference) and Multiple Ratios.
6. QOSIMOVA, M. (2020). TAKING INTO ACCOUNT THE INDIVIDUAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN TEACHING MATHEMATICS: TAKING INTO ACCOUNT THE INDIVIDUAL CHARACTERISTICS OF STUDENTS IN TEACHING MATHEMATICS. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2(2).
7. Qosimov, F. M., & Qosimova, M. M. (2022). MATEMATIKADAN IJODIY O 'QUV TOPSHIRIQLARINING METODIK XUSUSIYATLARI. BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 2(2), 206-211.

8. Muhammedovich, Q. F., & Muhammedovna, Q. M. (2022). BOSHLANG'ICH SINFDADA ORTA ARIFMETIK SONNI TOPISHGA DOIR MASALALAR YECHISHGA O'RGATISH METODIKASI. БАРҚАРОРЛИК ВА ЕТАКЧИ ТАДҚИҚОТЛАР ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ, 2(4), 358-362.
9. Qosimova, M. M., & Usmonova, Z. U. (2022). BOSHLANG 'ICH SINFDADA MATEMATIKA O 'QITISH JARAYONIDA O 'QUVCHILARDA TEJAMKORLIK KO 'NIKMASINI TARKIB TOPTIRISH. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 75-77.
10. Qosimov, M. F., & Kasimov, F. F. (2021). Methods of teaching to solve non-standard problems. Middle European Scientific Bulletin, 11.
11. Qosimov, F. M., & Qosimova, M. M. (2021). Ikki (yoki bir necha) sonni ularning yigindisi va ayirmasiga kora topishga doir masalalar. Scientific progress, 2(6), 1138-1145.
12. QOSIMOVA, M. (2020). TO DEVELOP STUDENTS'SKILLS OF NATURE CONSERVATION AND RESPECT FOR HUMAN LABOR BY TEACHING THEM TO SOLVE ENVIRONMENTAL PROBLEMS. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 2(2).
13. Kasimov, F. M., & Qosimova, M. M. TECHNOLOGY OF WORK ON COMPARISON TASKS.
14. Yunus Y. S. DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN MATHEMATICS LESSONS AS THE BASIS FOR IMPROVING THE QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS //Chief Editor.
15. Yunusovna Y. S. METHODOLOGY OF FORMATION OF GRAPHIC SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS //EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 129-133.
16. Yunusovna Y. S. METHODOLOGY OF FORMATION OF GRAPHIC SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS //EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 129-133.
17. YUSUFZODA S. BOSHLANG'ICH SINF HUSNIXAT DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISH //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.
18. Yusufzoda S., Ortiqova S. Improving the methods of developing thinking ability of primary school students in mathematics //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 4. – С. 1458-1463.
19. Yunus Y. S. FORMATION OF CURRENCY SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS //EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 281-285.
20. YUSUFZODA S. O 'quvchi mantiqiy tafakkurini shakllantirish omillari //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2020. – Т. 1. – №. 1.
21. Наврузова, М. Г. (2020). Креативность педагога-условие инновационности его профессиональной деятельности. Вопросы науки и образования, (11 (95)), 109-111.
22. G'aforovna, J. H. (2022). SAVOD O 'RGATISHGA TAYYORGARLIK BOSQICHIDA O 'QISH VA YOZUVGA O 'RGATISH. БОШҚАРУВ ВА ЭТИКА ҚОИДАЛАРИ ОНЛАЙН ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ, 2(3), 1-4.

23. Хакимова, М. Х. (2017). ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ МЕТОДОВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ. In Сборники конференций НИЦ Социосфера (No. 32, pp. 101-102). Vedecko vydavatelske centrum Sociosfera-CZ sro.
24. Касимов, Ф. М., Касимова, М. М., & Хакимова, М. Х. (2016). Специфические принципы построения системы учебных задач. Психология и педагогика: методика и проблемы практического применения, (50-2), 58-62.
25. Sadulloyeva, M. (2022). МАКТАВ О 'QUVCHILARI ORASIDA DEVIANT XULQ-ATVOR SAVABLARI, SHAKLLARI VA KORREKSION ISHLAR. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 17(17).
26. Kurbanova, S. (2021). TEXNOLOGIYA DARS JARAYONIDA TALABALARNING MENNAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 3(3).
27. Бахронова, А. И. (2021). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ДАРСДАН ТАШҚАРИ ТАРБИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШГА ТАЙЁРЛАШ ЙЎЛЛАРИ. Scientific progress, 2(6), 1074-1082.
28. Бахронова, А. И. (2021). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ЎҚУВЧИЛАРНИ АХЛОҚИЙ ТАРБИЯЛАШГА ТАЙЁРЛАШДА ДАРСДАН ТАШҚАРИ ИШ ШАКЛЛАРИ. Scientific progress, 2(6), 1083-1089.
29. Vaxronova, A. (2022). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИ ДАРСДАН ТАШҚАРИ ТАРБИЯВИЙ ФАОЛИЯТНИ АМАЛГА ОШИРИШГА ТАЙЁРЛАШ ЙЎЛЛАРИ. Физико-технологического образование, 1(1).
30. Vakhronova, A., & Sadirova, M. (2021). PROBLEMS OF TRAINING WITH THE FAMILY IN EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL ACTIVITIES. In World science: problems and innovations (pp. 216-218).
31. Ismoilovna, B. A. (2021). Problems of Training Future Primary School Teachers to Cooperate with The Family in Extracurricular Educational Activities. Middle European Scientific Bulletin, 8.
32. Omonova, D. N. Methodical fundamentals of linguistic competence in language teaching based on integrative approach. Middle European Scientific Bulletin. 2021.
33. Omonova, D. N. Q. (2021). The Linguistic competence in language teaching based on Integrative Approach. In World science: problems and innovations (pp. 213-215).
34. Omonova, D. (2022). LINGVISTIK KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDA MEDIA TA'LIM VOSITALARDAN FOYDALANISH. PEDAGOGS jurnali, 1(1), 182-183.
35. Qizi, O. D. N. METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF LINGUISTIC COMPETENCE IN LANGUAGE TEACHING BASED ON INTEGRATIVE APPROACH.
36. Laziz, Q. (2022, March). BOSHLANGICH SINIF MATEMATIKASIDA MIQDOR TUSHUNCHASINI ORGATISH: DOI: 10.53885/edinres. 2021.43. 38.112 Qayimov Laziz, Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim fakulteti dispetcheri. In Научно-практическая конференция.
37. Mirzo o'g'li, Q. L. FORMATION OF READING SKILLS IN JUNIOR SCHOOL CHILDREN.